

ELÉG AZ ELÉG JÓ?

In Memoriam Karsai Dániel

Szappanyos Melinda

egyetemi adjunktus

Nemzeti Közszerológati Egyetem, Nemzetközi Jogi Tanszék

ORCID 0000-0002-5569-9037

Vadál Ildikó

egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem, Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék

ORCID 0009-0009-6003-170X

Dol:

10.15170/PSK.2025.06.01.04

Publikálva: 2025.06.01.

Hivatkozás:

Szappanyos, M. & Vadál, I. (2025): Elég jó az elég jó? In memoriam Karsai Dániel. *Pólusok*, 6(1), 66-81.

Egyéb Információk:

-

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg – Nem Kereskedelmi – ShareAlike 4.0 nemzetközi licenc alatt kezeltek.

CC BY-NC-SA 4.0

Absztrakt

Jelen cikk szerzői még Karsai Dániel életében, az ügyével kapcsolatos Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott ítélet megjelenése előtt írtak egy tanulmányt, amely az eutanázia magyar szabályozásának hiányosságait igyekezett feltárni, pontosabban az Alaptörvény és egyéb magyar jogszabályok közötti ellentmondásokkal, alkotmányossági dilemmákkal foglalkozott. A cikk megjelenése után az Emberi Jogok Európai Bírósága hozott ítéletet a Karsai Dániel kontra Magyarország ügyben, ami alkalmat ad az ítélet általános bemutatásán túl arra is, hogy a szerzők korábbi megállapításait szélesebb kontextusban vizsgálják. A vizsgálat célja kettős. Egyrészt érdemes megnézni, hogy a magyar jog ellentmondásai, alkotmányossági dilemmái eljutnak-e a Bírósághoz, azokat ez utóbbi figyelembe veszi-e döntésekor. Másrészt fontos megvizsgálni, hogy a Bíróság milyen érvek alapján mondta ki, hogy Magyarország nem sértette meg az ügyben az Emberi Jogok Európai Egyezményét. A tanulmánnyal Karsai Dániel egyik utolsó kérésének is eleget teszünk: a borzasztó helyzetet a tudomány szolgálatába állítjuk.

Kulcsszavak: eutanázia, Emberi Jogok Európai Bírósága, Karsai Dániel, önrendelkezéshez való jog, mérlegelési mozgástér

Bevezetés

Karsai Dániel halála előtt alig három hónappal az alábbi kéréssel fordult a nagyközönséghez: „[L]enne egy alázatos kérésem. Elsősorban jogász kollégákhoz és a médiában dolgozókhöz. Nagyon szívesen olvasnék, hallanék, látnék érdemi értékeléseket az ítéletről. Természetesen mindenki más véleményére is kíváncsi vagyok.” Kérésének megfelelően jelen írás célja, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának

(EJEB) ítéletét értékelje. Az értékelés szempontja nem a moralitás, hanem kizárólag jogi. Kicsit pontosabban, jelen tanulmány célja azt bizonyítani, hogy bár az EJEB szerint – figyelembe véve az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) Szerződő felei számára biztosított mérlegelési mozgásteret (margin of appreciation) – a magyar állam nem sértette meg az EJEE-t, számtalan kisebb jogsértésre „elfelejtett” rámutatni. Nem feltételezzük – a jóhiszeműség elve alapján – hogy az EJEB kimondaná egy tagállami szabályozás jogszerűségét (értsd EJEE-nek való megfelelést) csak azért, mert ellenkező esetben rámutatna több európai állam szabályozásának hibás voltára, vagy a saját esetjogával menne részben szembe.¹ De azt mindenképpen állítjuk, hogy a magyar szabályozás következtetlenségeit – amelyekre a jelenlegi tanulmány szerzői már felhívták a figyelmet egy korábbi tanulmányukban (Vadál & Szappanyos, 2024) – bizony figyelmen kívül hagyta. Jelen tanulmány szerzői szerint pedig a sok következtetlenség – még ha azok kis súlyúak is – összességében olyan szabályozást eredményeznek, amely talán mégsem összeegyeztethető az EJEE szabályaival. Nem állítjuk tehát, hogy az EJEB hibát követett el az ítélettel. De azt igen, hogy a magyar szabályozásnak számos olyan pontja van, amelyre az EJEB-nek figyelmet kellett volna fordítania. A tanulmány tehát bár kritikából indul ki, valójában azt vizsgálja, hogyan lehetne a magyar szabályozás jobb.

A vizsgálat szempontja és célkitűzése világos, a módszerrel azonban még adósok a szerzők. Lényegében a szerzők korábbi tanulmányában felvetett alkotmányossági problémákra keressük a választ az EJEB ítéletében. Ennek megfelelően a Karsai ítélet meglehetősen részletességgel kerül majd feldolgozásra a tanulmányban.² Ahol az EJEB álláspontjának pontosabb megértésére van szükség, ott kiterjesztjük a vizsgálódást a tágabb, de azonos témájú ítélkezési gyakorlatra.

Az EJEB korábbi esetjoga: Pretty kontra Egyesült Királyság

Nem tudunk állást foglalni az EJEB döntéséről főbb pontjainak ismertetése nélkül. De anélkül sem tudunk állást foglalni, hogy legalább megemlítenénk a Bíróság egy korábbi döntését. Az említés indoka nemcsak az eset alapvető jelentősége, vagy az

¹ Ahogy Felici bíró különvéleményében fogalmazott: „[M]indazonáltal megértem, hogy egy eltérő határozat, amely az Egyezmény 8. cikke megsértésének megállapításán alapulna, könnyen bírálható lenne, különösen annyiban, amennyiben úgy lehetne értelmezni, hogy a 8. cikk alapján pozitív kötelezettséget ró az államra.” (EJEB, 2024a: különvélemény, 4).

² A tanulmány elkészítésekor azt a fordítást használtuk, amelyet Karsai Dániel kérésére készíttettek el, tehát nem hiteles a fordítás. https://drive.google.com/file/u/0/d/1A-P0L0zjQD2t8CAGpc5yAKj37ZreS_pR/view?usp=drivesdk&pli=1 (2025. január 3). Hiteles magyar fordítás a kézirat benyújtásakor sem az EJEB HUDOC adatbázisában [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%22Karsai%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-234151%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22Karsai%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-234151%22]}), sem a Kormány által gondozott honlapon nem volt elérhető. <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei> (2024. január 3).

abban tett megállapítások, hanem az is, hogy maga a Bíróság is e döntést vette a saját esetjogából alapul és ezzel a jelen ügyet lényegileg azonosnak tekintette, természetesen azzal, hogy más, korábbi ügyeivel is foglalkozott érintőlegesen. A Pretty kontra Egyesült Királyság (EJEB, 2002) ügyben a kérelmező egy neurológiai betegségben szenvedő hölgy, kinek betegségére az orvostudomány nem talált gyógyírt. Pretty szeretett volna saját életének véget vetni, de azt csak segítséggel tudta volna megtenni. Segítséget férje nyújtott volna neki, de ebben az esetben a férjet büntető eljárás alá vonhatták volna öngyilkosságban való közreműködés miatt. „A Bíróság [...] nem ítélte aránytalannak az asszisztált öngyilkosságra vonatkozó általános tilalmat” (EJEB, 2024a: 122). Lényeges különbség azonban, hogy míg az Egyesült Királyságban az ilyen büntetőeljárás megindításához a legfőbb ügyész engedélye kell (tehát mérlegelési jogköre van), addig Magyarországon a hatóságoknak hivatalból büntetőeljárást kell indítaniuk.

Az ítélet

8. cikk: Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

Karsai Dániel kérelmét négy cikk megsértésére alapozta. Ezek közül kettővel foglalkozott a Bíróság érdemben:³ a EJE 8. cikke védi a magán- és családi életet, a 14. cikke pedig a diszkrimináció általános tilalmát tartalmazza. A Bíróság külön értékelte mindkét állítólagos jogsértést. A 8. cikket illetően a Bíróság alapvető fontosságúként említette az állam mérlegelési mozgásterét annak eldöntésében, hogy a 8. cikk törvény által előírt korlátozása szükséges-e egy demokratikus társadalomban (EJEB, 2024a: 139). Itt fejtette ki azt is, hogy ez a mérlegelési mozgáster nagyobb akkor, ha „az Európa Tanács tagállamain belül nincs egyetértés sem a szóban forgó érdek relatív jelentőségét, sem a védelem legjobb módját illetően, különösen, ha az ügy érzékeny erkölcsi vagy etikai kérdéseket vet fel” (EJEB, 2024a: 139). Az állam számára biztosított mozgáster keretein belül az állam jogosult a szabályozás megalkotására, hiszen ő van a legjobb helyzetben ahhoz, hogy megítélje a helyi viszonyokat (EJEB, 2024a: 141). A Bíróság érveléséből az tűnik ki, hogy elfogadja a Kormány azon állítását, hogy az élethez való jog biztosításának kötelezettsége keretében azokat védi az orvos által asszisztált halál kizárásával, akik kiszolgáltatottak lennének halálos betegségük esetén olyan akár családi, akár társadalmi nyomásnak, amely a mielőbbi halál felé terelné Őket (EJEB, 2024a: 149).⁴ A Bíróság azt is kimondta, hogy ha Karsai nem kívánja a palliatív ellátásokat igénybe venni, „személyes preferencia alapján [...], az önmagában nem kötelezheti a hatóságokat alternatív megoldások biztosítására, nemhogy az orvos által asszisztált halál

³ 3. és 9. cikkeket nem vizsgálták részletesen, mert azokra vonatkozó kérelmet nyilvánvalóan alaptalannak minősítették. (EJEB, 2024a: 179)

⁴ Ún. „lejtő-hatás”

legalizálására” (EJEB, 2024a: 154). Összességében az EJEB megállapította, hogy a 8. cikket Magyarország nem sértette meg és nem aránytalan az esetlegesen nyújtott segítség kriminalizációja sem (EJEB, 2024a: 163).

14. cikk: Megkülönböztetés tilalma⁵

Karsai érvelésében azt emelte ki, hogy a magyar jogrendszer különbséget tesz halálos beteg és halálos beteg között abban a tekintetben, hogy szüksége van-e életfenntartó beavatkozásra. Állítása szerint neki életének utolsó pár napjában vagy órájában lehet szüksége ilyen beavatkozásra (berendezésekre), addig nem. Az olyan halálos betegeknek azonban, akik ilyen berendezésre szorulnak, lehetőségük van a kezelés visszautasítására ezzel meggyorsítva halálukat, mely esetenként aktív orvosi közreműködést is igényel (pl. lélegeztetőgép lekapcsolása) (EJEB, 2024a: 170). Ebben a kérdésben is a Kormány érvelését fogadta el a Bíróság kitérve arra, hogy a kezelés megtagadása esetén az orvos csak utat enged a természetes halálnak, míg a Karsaihoz hasonló betegségben szenvedők esetében aktívan beavatkozna az élet/halál menetébe és az utóbbit előre hozná (EJEB, 2024a: 174). A Bíróság megítélése szerint a két csoport közötti állítólagos eltérő bánásmód „objektíven és észszerűen indokolt” (EJEB, 2024a: 176).

„Alkotmányossági dilemmák”

A tanulmány e fejezetében azt vizsgáljuk, hogy a szerzők által korábban felvetett alkotmányossági dilemmák felkeltették-e a Bíróság figyelmét, vagy azok értékelés nélkül maradtak.⁶

Definíciók

Elsőként azt kell tisztázni, hogy korábbi írásunkhoz képest az EJEB differenciáltabban határozta meg az eutanázia fogalmát és főleg fajtáit. Erre azért kell kitérni, mert Karsai az aktív eutanázia egy bizonyos fajtájának lehetőségét hiányolta a magyar jogrendszerből, jelesül az orvos által asszisztált halált. Korábbi tanulmányunkban aktív eutanáziaként neveztük, „amikor az orvos a „halálba segíti” a beteget, azaz kérésére valamilyen szer adásával elősegíti a halál bekövetkezését” (Vadál & Szappanyos, 2024: 4). Az EJEB azonban ide sorolja azt az esetet is, amikor az orvos úgy segíti elő a beteg halálát, hogy az ahhoz szükséges szert⁷ csak a rendelkezésére bocsátja, de nem maga

⁵ A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani (EJEE, 1950).

⁶ A jelen fejezet igyekszik a korábbi tanulmány fő szerkezeti egységeinek címét kiemelni, hogy követhető legyen a kapcsolat a két írás között.

⁷ Az orvostudomány ilyen szerként legtöbbször a nátrium-pentobarbitot használja.

adja be. A Bíróság tehát gyakorlatában három esetet különböztet meg: a passzív eutanáziát („életfenntartó beavatkozások visszautasítása vagy megszüntetése”) és az „orvos által asszisztált halált”, amely két esetet foglal magában: „az asszisztált öngyilkosságot és az önkéntes eutanáziát” (EJEB, 2024a: 82). A Bíróság szóhasználatát alapul véve a korábbi álláspontunkat pontosítjuk: a magyar jog a passzív eutanáziát lehetővé teszi az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényben (a továbbiakban: Eütv.) szabályozott eljárás keretében (a beteg az életmentő beavatkozásokat és kezeléseket visszautasítja), míg tiltja mind az asszisztált öngyilkosságot (2012. évi C. törvény, 162. § és 160. § (5) bek. a továbbiakban: Btk.), mind pedig az önkéntes eutanáziát, megbüntetve az azt „elkövető” személyt (szabályozott körülmények között általában orvost (Btk., 160. §).

Vajon szükség van-e az eutanázia lehetőségének jogi szabályozására? Milyen jogtechnikai megoldásra van szükség?

Karsai pozitív és negatív kötelezettségeket kért számon az államon, amikor kivételt kért a büntetőjogi felelősség alól, hiszen az egyrészt be nem avatkozás az egyén haláláról való döntéshozatalába, másrészt pedig állami jogalkotási kényszer a visszaélések megakadályozására (EJEB, 2024a: 94). Mind a kérelmező, mind a Kormány, mind a Bíróság (és a szerzők is) egyetértett(ek) abban, hogy az állam életvédelmi kötelezettsége a szabályok e területen való kialakítása. Ennek a passzív eutanázia kapcsán az Eütv – igaz, általunk az előző tanulmányunkban kifejtettek értelmében nem minden vonatkozásban az Alaptörvénnyel összhangban – eleget tesz.

A szabályozás szintjéről és mikéntjéről azonban az ítélet nem szól. Általános gyakorlat az egész világon, hogy az államok alkotmányai tartalmaznak alapvető emberi jogokat. Ezek közül is az élethez és méltósághoz való jog kerül leggyakrabban deklarálásra. Az emberi jogok világában ezt a jogot (jogokat) „anyajog”-nak nevezik, amelyből az összes többi emberi jog származik.⁸ A Rekvényi kontra Magyarország ügyben kifejtettek alapján az alkotmányokkal szemben nem elvárás, hogy a benne foglalt emberi jogok gyakorlásának összes részletére kiterjedjen (EJEB: 1999: 34). A legtöbb alkotmányos rendszerben – Európában biztosan – rendelkezésre állnak alacsonyabb rendű jogforrások, amelyek ezeket a részleteket tartalmazzák. A jogforrások megfelelő szabályozási szintjébe az EJEB szintén nem szól bele. Ahhoz azonban mind az EJEE, mind az esetjog ragaszkodik, hogy „törvény előírásain alapul” legyen minden emberi jog korlátozása.⁹ De mit is jelent az esetjog alapján ez a

⁸ A két jog oszthatatlanságáról ld. a következő pontot

⁹ Az EJEE (kiegészítő jegyzőkönyveivel együtt) a „törvény” kifejezés valamilyen toldalékolt vagy szóösszetételes formáját 45-ször használja ebben az értelemben, tehát hogy az emberi jog korlátozásának törvényben előírtnak kell lennie. A jelen tanulmány szempontjából 8. cikk esetében például azt mondja: „E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be ...”

kifejezés? A joggyakorlat alapján ez három feltétel teljesülését jelenti:¹⁰ elsőként legyen szabályozás, másodikként a szabályozáshoz az egyének hozzáférjenek. A Bíróság több esetben kifejtette, hogy a harmadik feltétel „a kifejezésből következő egyik követelmény az előreláthatóság” (EJEB, 1999: 34). Bár az EJEB belátja, hogy ez a követelmény a gyakorlatban nehezen teljesíthető, azaz minden következmény nem látható előre teljes bizonyossággal, „de az megkívánt pontosság szintje jelentős mértékben függ a szóban forgó jogszabály tartalmától, a szabályozni kívánt területtől, a jogszabály címzettjeinek számától és jogállásától”.¹¹ Meggyőződésünk szerint nem lehet vita abban a kérdésben, hogy egy életvégi döntés végrehajtásában való közreműködés olyan „szabályozni kívánt terület”, ahol nem engedhetőek meg a félreértések. Itt kell ezért megjegyeznünk, hogy annak kimondásakor, hogy az öngyilkosságban való közreműködés abszolút tiltása nem jogellenes, az EJEB azt vette figyelembe, hogy a magyar Kormány állítása szerint a törvényi rendelkezés ellenére lehetőség van enyhébb elbírálásra akkor, ha valaki öngyilkosságban segítséget nyújt (EJEB, 2024a: 162). Egyet kell értenünk Felici bíróval, aki különvéleményében arra hívta fel a figyelmet, hogy „[E]gy cselekmény bűncselekménnyé nyilvánításának pusztá ténye – függetlenül a nyomozás megindításának vagy az ítélet meghozatalának valószínűségétől, illetve a kiszabott büntetés súlyosságától – beavatkozást jelent, mivel a vád pusztá veszélye önmagában is beavatkozásnak minősül.” (EJEB, 2024a: különvélemény, 6) Véleményünk szerint, ha és amennyiben a Bíróság a „törvényesség” kritériumát – az EJEE rendelkezéseinek megfelelően – feltételnek tekinti a jogellenesség kizárásához, akkor neki is a törvény betűjéhez kell tartania magát és nem „feltételezheti” és nem „hiheti”, hogy a Kormány adott esetben majd enyhít a kiszabható büntetésen, ha azt indokoltnak látja. (Milyen feltételek mellett, mikor fogja azt indokoltnak látni? Van-e erre garancia? – Nem tartjuk véletlennek, hogy Pretty asszony is ilyen garanciát kért a brit legfőbb ügyésztől...) Véleményünk szerint tehát, amikor a Bíróság kimondta, hogy az abszolút kriminalizáció nem jogellenes, a Kormány ezt az érvét hibásan vette figyelembe.

Korábbi tanulmányunkat arra a meggyőződésre építettük, hogy ellentmondások vannak a magyar Alaptörvény és a jogrendszer további elemei (Eütv.) között. Bár az EJEB ítélkezési gyakorlatában olyan megállapítást nem találtunk, hogy a nemzeti jogrendszer belső ellentmondásai automatikusan jogszerűtlenséget jelentenének adott kérdésben, de annyit mindenképpen kimondhatunk, hogy az ilyen diszharmónia nehezíti az alanyok számára magatartásuk következményeinek felmérését és ellentmondanak a jogállamiság alapvető követelményeinek, amelyeket az EJEB igyekszik nemcsak szem előtt tartani, de gyakorlatában érvényesíteni (McBride, 2021: 16).

¹⁰ UK Human Rights Blog, <https://ukhumanrightsblog.com/incorporated-rights/articles-index/article-8-of-the-echr/> (2024. október 23.)

¹¹ Ibid.

Összegezve, kívánatosnak tartjuk az EJEE-hez igazítása érdekében a jogrendszer belső ellentmondásainak kiküszöbölését. Az EJEB pedig annak mérlegelésekor, hogy az abszolút kriminalizáció arányos beavatkozás-e a 8. cikkben foglalt jog élvezetébe, a törvény betűjét (és valójában a meglévő gyakorlatát – ld. EJEB: 2024a: 93) kell, hogy figyelembe vegye, anélkül, hogy az állam belátását, esetleges egyedi engedményeit, szolidaritását adotttnak venné.

Az emberi méltóság sérelme és a kínzás, megalázó, kegyetlen bánásmód tilalmába ütközés

Mi a méltóság fogalma? A mi korábbi álláspontunk szerint nincs fogalma, azt ugyanis senki nem ítélni meg, csak a jog jogosította. Tóth J. Zoltánt idézve azt állapítottuk meg, hogy a méltóság akkor részesül megfelelő védelemben, ha hagyjuk alanyát döntést hozni saját életéről és – adott esetben – haláláról (Vadál-Szappanyos, 2023: 13). Ezt a megállapításunkat az EJEB esetjoga alapján finomítanunk kell, hiszen ez utóbbi esetjogában azt mondja, hogy a méltóság megítélése nem feltétlenül függ a jogalany megítélésétől, hiszen olyanokat is véd, akinek ez a megítélési képessége hiányzik (Dupré, 2013: 336). Ebből pedig az következik, hogy mégiscsak valami objektív, külső mércének, vagy legalább iránymutatásnak léteznie kell. Ezt támasztja alá az olasz kormány véleménye is, mely szerint „hogya a tagállamoktól nem lehet megkövetelni „az emberi méltóság tisztán szubjektív fogalmának” elfogadását” (EJEB: 2024a: 114).

Annak ellenére, hogy a nemzetközi emberi jogi rendszer egyik alapvető kategóriája a „méltóság”¹², pontos definíciót a nemzetközi közösség sem tudott adni. Az EJEE-ben ez a kifejezés nem is szerepel jogként, csak a preambulumban kerül említésre. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az emberi méltóságot az EJEB nem védi gyakorlatában. A joggyakorlat következetesen kifejtette – többek között az idézett Pretty ügyben –, hogy a méltóság az EJEE lényege (Bedford, 2019), amelyet a Bíró-ság meghatározott magatartások tiltásával véd (Zakariás, 2018a: 204-205.). A méltóság definiálását kétségkívül nehezíti egyrészt, hogy ma a szakirodalom nem „pusztán” emberi jogként tekint rá, hanem alapelveként fogalmazza meg (Dupré, 2013: 321; Ádány, 2023: 122). Másrészt pedig különböző szerzők más-más emberi joggal hozzák szoros összefüggésbe és önállóságát és/vagy létét kifejezetten vitatják (O'Mahony, 2012).

Karsai kérelmében azt állította, a Kormány pedig vitatta, hogy az eutanázia az egyetlen méltóságteljes halál (EJEB: 2024a: 105). Az EJEB nem foglalkozott a méltóság tartalmával részletesen, de azt kimondta – korábbi esetjogának megfelelően –, hogy a méltóságteljes halállal kapcsolatos szabályozás kialakítása az állam

¹² Lásd az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának első cikkét: „Minden emberi lény szabadnak születik, és egyenlő méltósága és joga van.” Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, ENSZ Közgyűlés: 10 December 1948 (General Assembly resolution 217 A).

kötelezettsége (EJEB: 2024a: 136). Az is biztosnak tűnik az EJEB gyakorlatában, hogy bár a méltóság koncepcióját először és leggyakrabban a kínzást és embertelen bánásmódot tiltó 3. cikkel hozza összefüggésbe, a 8. cikkel való kapcsolata sem kétséges (Di Stasi, 2019: 123).

Vizsgálódásunk tanulsága, hogy nincs a méltóságnak általános definíciója az EJEB esetjogában, a Karsai ítélet pedig nem segít annak eldöntésében, hogy mit jelent méltósággal meghalni, hiszen a kérelmező szerint ez azt jelenti, hogy maga dönt halálának idejéről, míg a Kormány szerint ez objektíven meghatározható, hiszen a palliatív szolgáltatás annak minősül, a Bíróság pedig nem foglal e kérdésben állást. Ezt az alapvető ellentmondást tükrözi a szakirodalom is (Wicks, 2012: 213-216). Így az ítélet alapján nem kerülünk közelebb annak megállapításához, hogy a magyar szabályzás sérti-e az emberi méltóságot.

Ugyan gyakorlati jelentősége az adott ügyben nincsen, mégis nagyon röviden meg kell említeni a méltóság és az élethez való jog kapcsolatát. A szerzők korábbi tanulmányukban kifejtették, hogy véleményük szerint *az emberi méltósághoz való jog és az élethez való jog – bár szorosan összetartoznak – mégis csak két külön jog*, ennek megfelelően külön szabályozandóak, érvényesítendőek és lehetséges olyan eset, amikor mindkettő egyidejű érvényesítése az állam feladata (különösen, hogy mindkettő korlátozhatatlan alapjog). Ezt erősíti meg számos esetben a magyar szakirodalom is.¹³ Az EJEB következetesen önrendelkezési jogról beszél, amelyet a 8. cikkből és nem a 2. cikkből vezeti le.¹⁴

A kínzás és kegyetlen bánásmód tilalmát maga Karsai is fontosnak találta kérvénye benyújtásakor azt állítva, hogy a magyar állam jelenlegi szabályozása ezt sérti. Az EJEB nem tartotta fontosnak ezt az állítólagos jogsértést külön vizsgálni, az erre vonatkozó kérelmet elfogadhatatlannak találta azon az alapon, hogy a 8. cikk megsértését állító panasszal lényegében azonosak (EJEB, 2024a: 179). A Karsai ítélettől függetlenül azonban érdemes megnézni az EJEB joggyakorlatát az után kutatva, hogy mi minősül kínzásnak, de inkább – fogalmilag – embertelen, vagy megalázó bánásmódnak és ebbe a jogesetben leírt körülmények beleérthetőek-e. Az EJEB esetjogának értelmezésére összeállított iránymutatása alapján (EJEB, 2024b) „[A] bánásmód akkor minősül „megalázónak”, ha megalázza vagy lealacsonyítja az egyént, az emberi méltósága iránti tisztelet hiányát mutatja vagy csorbítja, illetve, ha félelmet, szorongást vagy kisebbségi érzést kelt, amely képes megtörni az egyén erkölcsi és fizikai ellenállóképességét. Elég, ha az áldozatot saját szemében megalázzák, még ha mások szemében nem is.” (EJEB, 2024b: 19) Így viszont visszakanyarodtunk kissé az emberi méltósághoz és annak szubjektív megítéléséhez.

¹³ Ld. például az egyik legátfogóbb emberi jogi munkát, amely külön szócikkben elemzi e két jogot (Zakariás, 2018a; Zakariás, 2018b).

¹⁴ A „méltó élet” koncepciója sem idegen a nemzetközi emberi jogi rendszer tudományos értelmezésétől, de azt inkább a gazdasági, szociális és kulturális jogokkal hozzák összefüggésbe, melyeket az EJEE nem véd. (Wicks, 2012: 206-208).

Eszerint az EJEB mégis elismeri, hogy a szubjektív megítélés elég a „megalázó bánásmód” kimondásához. A Bíróság azt is kihangsúlyozza, hogy szoros lehet az összefüggés a 2. és a 8. cikk között és ha adott állami magatartás nem minősül jogsértőnek az előbbi cikk alapján, a 8. cikk sérelme még megállapítható lehet (EJEBb, 2024: 26). Az állam kötelezettsége ezzel a joggal kapcsolatban – többek között –, hogy megelőzze, hogy a potenciális áldozatok valóban áldozattá váljanak (EJEB, 2024b: 112).

Továbbra is azon az állásponton vagyunk, hogy mi a méltóság, ezzel összefüggésben pedig az, hogy mi minősül megalázó bánásmódnak az azt elszenvedő szubjektív megítélésére kellene a jogalkotónak bíznia. Ha feltételezzük, hogy adott Kormány a legalkalmasabb egy ilyen nagy horderejű kérdés átfogó szabályozására, mert ő ismeri egyedül a szabályozandó viszonyokat kimerítően, elfogadva, hogy a szabályozás nem vág majd egybe mindenki meggyőződésével, miért nem tudjuk elfogadni, hogy a cselekvőképes halálos beteg képes saját méltóságának megsértését detektálni, akkor is, ha ezzel nem mindenki ért egyet?

Az önrendelkezési jog sérelme és a magánélet védelméhez való jog sérelme

Korábbi tanulmányunkban az „eutanáziát [...] az élethez való jog része”-ként határoztuk meg (Vadál és Szappanyos, 2024: 20). Ezzel nemcsak a magyar Alkotmánybíróság nem ért egyet, de az EJEB sem. A Karsai ítéletben következetesen az „önrendelkezési jogon alapuló halálhoz való jogról” beszél, azaz nem az élethez való joggal kapcsolja azt össze. A Magyar Kormány álláspontja szerint ilyen emberi jog az EJEE-ből nem vezethető le (EJEB, 2024a: 83). Az EJEB szerint viszont „[A] magyar büntetőjog [...] korlátozza a kérelmezőt az önrendelkezésen alapuló halálhoz való jogának gyakorlásában” (EJEB, 2024a: 86), tehát létező jogról beszélünk. Ezt a vonatkozó ügyben a Bíróság a 8. cikkben meghatározott védelem keretében vizsgálja. Korábbi – kormány álláspontjával ellentétes – megállapításunk szerint „[A]z Alaptörvény alapján az önrendelkezési jog korlátozható, de nem vonható el. Az aktív eutanázia tiltásával azonban a jogalkotó nem korlátozza a betegek önrendelkezési jogát, hanem teljes egészében megszünteti azt. Itt tehát az arányosság és szükségesség vizsgálata szóba sem kerülhet, mivel a korlátozás arányosságát lehet csak vizsgálni!” (Vadál és Szappanyos, 2024: 14). Ebben a körben kell megvizsgálni az állami mérlegelési mozgástér problémáját. Korábbiakban már utaltunk rá, hogy a Bíróság szerint nagy mozgástere van az államnak abban, hogy az EJEE által védett jogok korlátozásakor meghatározza annak szükséges mértékét, hogy a védett jog korlátozása és az egyéb védett értékek védelme között egyensúlyt találjon. A kérdés azonban jelen esetben az, hogy *a mérlegelési mozgástér megengedi-e egy államnak, hogy egy jog élvezetét teljes mértékben kizárja.*

A mérlegelési mozgástér meghatározás soktényezős döntés, figyelembe veendőek az érintett jogok és védendő értékek, a korlátozás célja és arányossága, a jogorvoslati

lehetőségek és a Bíróság figyelembe veszi a tagállami jogok összehasonlításának eredményeit is (Filó & Buzás, 2016: 32).

Az EJEE kifejezetten elismeri bizonyos jogok korlátozhatóságát kétféleképpen: egyrészt bizonyos jogok korlátozását az állam számára lehetővé teszi közérdek védelme miatt. Ilyen a 8. cikk is. Másrészt elismeri, hogy vannak olyan helyzetek (pl. háború), amelyek az emberi jogok védelmét különösen nehézké teszik. A 15. cikk megnevezi azokat az emberi jogokat is, amelyeket ilyen rendkívüli helyzetben sem lehet korlátozni, ebben a felsorolásban pedig a 8. cikkben elismert jog nem szerepel. Az EJEE-hez hasonlóan több szerződés tartalmaz ilyen rendelkezést (Haász & Szappanyos, 2022). Következésképpen a korlátozást nem tiltja az EJEE.

De mi a helyzet a kiüresítéssel? Ahogy Lenaerts (2019: 780) rámutat, az alapvető jogok *lényegének* tisztelete mind az EU jognak, mind az EJEB gyakorlatának alapkövetelménye. A Magyar Alaptörvény is így fogalmaz I. cikkének 3. bekezdésében: „Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog *lényeges tartalmának tiszteletben tartásával* korlátozható.” Korábbi tanulmányunkban tett megállapításunkat továbbra is fent tartjuk, tehát az EJEB nem tudott minket meggyőzni abban a tekintetben, hogy az önrendelkezési jog nullára csökkentése eltünteti e jog lényeges tartalmát.

A diszkrimináció tilalmába ütközés

Több kérdésben nem értettünk már egyet sem a magyar jogalkotóval, sem az EJEB-el. Mégis, a diszkrimináció kérdése lehet a legérdekesebb, hiszen a magyar jogszabályok diszkriminatív voltát – hozzánk hasonlóan – kifejezetten vizsgálta az EJEB, de hátrányos megkülönböztetést nem állapított meg. Mi korábban azt fejtettük ki részletesen, hogy a magyar szabályozás diszkriminatív több értelemben. Egyrészt, mivel nem szankcionálja az öngyilkosságot (és kísérletét), ezzel „engedve” az egészséges embernek az életvégi döntések szabad meghozatalát, míg az aktív eutanázia tiltásával ezt megtagadja a gyógyíthatatlan betegtől. Másrészt, megkülönböztet gyógyíthatatlan betegeket egymástól aszerint, hogy életüket az orvostudomány meg tudja-e hosszabbítani kezeléssel, vagy sem. Harmadrészt diszkriminál a haláláról maga rendelkező és az élő végrendeletet tevő között (Vadál & Szappanyos, 2024: 16-17).

A kérelmező érvelése az Egyezmény 14. cikkével kapcsolatban egybecseng az általunk felvetett második problémával, amikor kifejti, hogy „hátrányos megkülönböztetésnek volt kitéve, mivel a törvény nem biztosította számára a halála meggyorsításának lehetőségét, noha az életfenntartó kezelésre szoruló halálos betegeknek ezt a lehetőséget biztosítja” (EJEB, 2024a: 168). A kérelmező rámutatott két fontos tényre, egyrészt, hogy az olyan halálos betegek számára, akiknek a kezelés meg tudja hosszabbítani az életét akkor is engedett a kezelés visszautasítása, tehát a passzív

eutanázia, ha az aktív közreműködést igényel az orvostól. Másrészt rámutatott, hogy ilyen kérdéssel a Pretty ítélet, amelyet az EJEB alapvető fontosságúnak tekintett, nem foglalkozott (EJEB, 2024a: 168). Válaszul a Kormány kifejtette, hogy a két gyógyíthatatlan beteg nincsen azonos helyzetben, ez pedig indokolja a szabályozás eltérő voltát. Az EJEB alaptételként megfogalmazta, hogy a 14. cikk megsértéséhez *„eltérő bánásmódnak kell fennállnia az azonos vagy lényegesen hasonló helyzetben lévő személyek között. Az ilyen eltérő bánásmód akkor diszkriminatív, ha nincs objektív és észszerű indoka, más szóval, ha nem törvényes célt szolgál, vagy ha nincs észszerű arányosság az alkalmazott eszközök és a megvalósítani kívánt cél között.”* (EJEB, 2024a: 173). Az EJEB nem találta szükségesnek, hogy részletesen megvizsgálja, hogy a gyógyíthatatlan betegek e két kategóriája között van-e lényeges különbség, megelégedett azzal, hogy kimondta, a helyzetük szabályozásában mutatkozó különbség *„észszerű és objektív indokkal bír”* (EJEB, 2024a: 173). Négy ilyen indokot nevezett meg az ítélet: 1. az orvos által asszisztált halál a visszaélések nagyobb kockázatát rejt, mint a kezelés visszautasítása; 2. az előbbinek lehet nagyobb a társadalmi következménye; 3. az aktív eutanázia engedésével kapcsolatos politikai döntés, és végül 4. az államok mérlegelési jogköre (EJEB, 2024a: 176).

Véleményünk szerint az EJEB hibát követett el azzal, hogy elfogadva a Kormány érvelését nem vizsgálta a két szituáció hasonlóságát vagy különbségét részletesen. Karsaival értünk egyet abban, hogy a két beteg (aki véget tud vetni az életének a kezeléssel lemondással és aki csak aktív eutanáziával tudna) teljesen azonos helyzetben van a téma szempontjából. Mindkettő célja az élete befejezése. Azonos a helyzetük. Nem releváns ebből a szempontból, hogy az orvostudomány tudná-e tovább kezelni őket, vagy nem. Nem akarják a szenvedést és az általuk méltatlannak ítélt életet.

A diszkrimináció tilalmával kapcsolatban még van egy utolsó megjegyzésünk, amelyre sem jelen tanulmány szerzői nem gondoltak az előzmény megírásakor, sem pedig az EJEB előtt nem merült fel. Ennek oka elsősorban az, hogy ez inkább etikai, mint jogi kérdés. De a tény az, hogy a jelenlegi szabályozás keretei között elvileg lehetséges, hogy egy orvost pontosan ugyanazért a magatartásért (hiszen passzív eutanázia is követelhet meg aktív cselekvést), azaz egy ember életének elvételeért, mentesítünk minden következmény alól, míg egy másik orvost ugyanezért öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetünk a Btk 162. §-a alapján öngyilkosságban való közreműködésért.

További „kifogásainak”

Ugyan az EJEB kevesebbet foglalkozott érdemben (de terjedelemben mindenképpen) a 14. cikk megsértésével, tulajdonképpen a 14. cikk esetleges megsértésének vizsgálatakor használt négy érvet összegezve kirajzolódik az EJEB hozzáállása az eutanázia szabályozásához mind általában, mind a konkrét ügyben. Ha összegezzük azoknak a pontoknak a tartalmát, amelyekre az EJEB utalt, egyértelműnek tűnik,

hogy az EJEb teljes mérlegelési jogkört ad az államoknak az eutanázia szabályozásával kapcsolatban. Teszi ezt azért, mert megállapítása szerint ezeket a döntéseket nagyban meghatározzák a kollektív erkölcs és etikai megfontolások (EJEb, 2024a: 149 & 161), továbbá a nemzeti jogrendszer koherenciája (EJEb, 2024a: 161), melyeket kizárólag a nemzeti hatóságok tudnak értékelni (EJEb, 2024: 149). A döntés az EJEb szerint kiterjed arra is, hogy az olyan különleges ellátásokra, mint a palliatív ellátás, hogyan fordít az állam forrásokat, és főleg mennyit (EJEb, 2024a: 151). Nyilván az ítélet siet megjegyezni, hogy az állami döntés végső kontrollja az EJEb maga. De valójában – némi kis rosszindulattal – megjegyezhetjük, hogy az EJEb, ha nem talál nyilvánvaló jogsértést, mossa kezeit a szabályozás minőségét illetően. Megítélésünk szerint indokolatlan ez a nem széles, hanem tulajdonképpen korlátlan mérlegelési mozgáster.

Bár érintőlegesen már említettük, de véleményünk szerint a társadalmi körülmények és más államok jogának figyelembevétele indokolatlanul túlsúlyos az EJEb ítéletében. A trendnek van jelentősége, ezt elismeri az EJEb, a szakirodalom és jelen írás szerzői is értik ezt a szempontot. Az EJEb mind a 8., mind a 14. cikk értékelésénél kimerítően foglalkozott ezzel, mintegy felmentve az államot azzal, hogy nincs (még) az Európa Tanács tagállamai között konszenzus ebben a kérdésben. Felici bírő különvéleményével kell egyetértünk, amikor kifejti, hogy „az európai közrend-formula/doktrína csak egy az Egyezmény több lehetséges értelmezése közül. Amint azt a kérelmező helyesen megjegyzi, ez nem zárja ki, hogy a Bíróság ne csak a különböző tagállamok jogszabályainak jelenlegi állapotát, hanem az egyes kérdésekben kialakuló tendenciákat is figyelembe vegye” (EJEb, 2024a: különvélemény 4). Azaz nem kell a tagállamoknak, vagy legalább azok többségének ugyanúgy szabályozni a kérdést, elég, ha látszik a társadalmi megítélésben a változás.

A Kormány azon érvelését, hogy az eutanázia aktív formájának engedélyezése kiszolgáltatottá tenne minket, hogy lehetőséget adna a visszaélésekre és a halálos betegséggel küzdőkben azt a téves tudatot keltené, hogy rájuk nincs már szükség a Bíróság több esetben elfogadta. A kérelmező nem vitatta, és sen jelen írás szerzői is egyetértenek, hogy az államnak nagyon óvatosan kell ezeket a helyzeteket szabályozni. Korábbi tanulmányunkban ismertettük az Eütv. alapvető szabályait. Ha a jogalkotó az aktív eutanáziával kapcsolatban is ilyen elképesztő részletes – és meglátásunk szerint nehézkes – szabályrendszert tudna kidolgozni, meglehetősen valószínűtlen, hogy több visszaélésre lenne alkalom, mint a passzív eutanázia esetében.

Elvek és irányok az eutanázia *EJEb*-ve/összhangban álló szabályozásához

Bár előző tanulmányunkban határozottan állítottuk, hogy a jelenlegi szabályozás elmentés a magyar Alaptörvénnyel, ilyen határozottsággal nem merjük állítani, hogy

a teljes magyar szabályozás ellentétes az EJEE-vel és/vagy az EJEB esetjogával. Összegzőként azonban osztozunk a különvélemény csalódottságában: „[A] jelen ügyben a Bíróság – vitatható módon – sikeresen hajtotta végre az ítélkezési gyakorlat kialakítójaként betöltött nagyon is formális szerepét, és – szintén vitatható módon – megpróbálta biztosítani az Egyezmény előírásaival való koherenciát, ahelyett, hogy Karsai úr konkrét ügyében érdemben döntött volna” (EJEB, 2024a: különvélemény 7).

Előző tanulmányunkat javaslatok megfogalmazásával zártuk, illő, hogy célunk itt is a szabályozás javítása legyen, ne pedig kritika. Meggyőződésünk, hogy ilyen fontos kérdések szabályozásakor a jogalkotó maga is arra törekszik, hogy valóban egyensúlyt találjon társadalmi érdekek között, ehhez próbálunk hozzájárulni.

A jelen tanulmány megalapozását adó korábbi munkánkban elmondottak alapján számunkra egyértelműnek tűnik, hogy a magyar szabályozás belső ellentmondással terhelt. Ha pedig ez igaz, akkor egy ellentmondásos szabályozás megnehezíti a jogalanyok számára magatartásuk következményeinek pontos felmérését. Ezért az egyik javaslatunk ezen ellentmondások kezelése.

A másik javaslatunk nem is igazán az államnak szól, inkább kihívóinak. Karsai perével párhuzamosan csapata egy népszavazásra bocsátható kérdés benyújtásán is dolgozott. A Nemzeti Választási Bizottság (NVB) az „Akarja-e Ön, hogy az Országgyűlés úgy módosítsa a Büntető Törvénykönyv öngyilkosságban közreműködést bűncselekménnyé nyilvánító szabályát, hogy az ne vonatkozzon azon teljes cselekvőképességgel rendelkező személyeknek nyújtott segítségre, akik gyógyíthatatlan, számukra elviselhetetlen mértékű fizikai vagy mentális szenvedést okozó és emiatt az emberi méltósággal összeegyeztethetetlen, halálos betegségben szenvednek és állapotukban nem várható javulás?” népszavazásra javasolt kérdés hitelesítését megtagadta. Az NVB megállapította,¹⁵ hogy a szóban forgó kérdésben tartott érvényes és eredményes népszavazás – az igenlő válaszok többsége esetén – olyan szabályozás megalkotására kötelezné az Országgyűlést, amely nincs összhangban az Alaptörvénnyel, így burkolt alaptörvény-módosítást foglal magában.

A testület az Alaptörvény II. cikkének¹⁶ valamit a B) cikk (1) bekezdésének¹⁷ sérelmét jelölte meg határozatában; emiatt a népszavazást az Alaptörvény 8. cikk (3) bekezdés a) pontjában¹⁸ foglalt tilalomba ütközőként értékelte, ezért a kérdés hitelesítését megtagadta. Tanulmányunkban (Vadál & Szappanyos, 2024) részletesen rámutattunk (3.1. – 3.6.), hogy véleményünk szerint mely pontokon ütközik a hatályos szabályozás az Alaptörvénybe. Az NVB álláspontjával ellentétben úgy látjuk,

¹⁵ 3/2024. NVB határozat [37]

¹⁶ II. cikk: Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.

¹⁷ B) cikk (1) Magyarország független, demokratikus jogállam.

¹⁸ 8. cikk (3) bekezdés a) pontja: Nem lehet országos népszavazást tartani a) az Alaptörvény módosítására irányuló kérdésről.

hogy a hatályos szabályozás nincs összhangban az Alaptörvénnyel. Ezt feloldani az Eütv. és a Btk. eutanáziát érintő szabályainak módosításával, és az Alaptörvény rendelkezésével való összhangba hozásával lehet.

A 3/2024. sz. határozatában az NVB nem vizsgálta a népszavazásra feltett kérdés megfogalmazását. A népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló törvény¹⁹ azt a követelményt állítja, hogy a népszavazásra javasolt kérdést úgy kell megfogalmazni, hogy arra egyértelműen lehessen válaszolni. Az NVB határozatában elutasított népszavazási kezdeményezés kérdése véleményünk szerint nem feltétlenül felel meg ennek a követelménynek. Abban a törvényi kitételben, hogy – úgy kell megfogalmazni, hogy arra egyértelműen lehessen válaszolni –, benne van az, hogy a kérdés világos, mindenki számára érthető és értelmezhető legyen.

A magunk részéről nem tartjuk szerencsésnek azt sem, hogy a Karsai Péter által kezdeményezett népszavazás – igenlő válaszok többsége esetén – arra irányul, hogy a gyógyíthatatlan betegek számára az öngyilkosságban közreműködő minden személy – nemcsak az orvos – büntetlenségét biztosítsa a jogalkotó. Úgy ítéljük meg, hogy az eutanázia magyarországi szabályozásban az is óriási előrelépést jelentene, ha az Eütv. eutanáziára vonatkozó rendelkezéseit módosítaná a jogalkotó: a passzív eutanázia emberi méltóságot nem sértő szabályozásával és az orvosi közreműködés mellett végrehajtott aktív eutanázia indokolt, garanciákkal körülbástyázott szabályozásával.

Ez a megoldás szűkebb körű lenne, mint amire a népszavazási kezdeményezés irányult, mert az aktív eutanázia lehetővé tételével „csak” az orvosi segítséget adná meg a gyógyíthatatlan betegek számára az életvégi döntések meghozatalához. Mégpedig ugyanazt az orvosi segítséget, mint amelyet ma azok a gyógyíthatatlan betegek is megkapnak Magyarországon, akik az orvosi kezelés visszautasításával dönthetnek életük befejezéséről.

Reménykedünk, hogy a magyar állam sem érzi úgy, hogy a mérlegelési mozgástér tág kereteit arra használhatja, hogy „ül a babérjain” megnyugodva, hogy az EJB nem állapított meg jogsértést. Éppen ellenkezőleg, a Bíróság által oly bőszen figyelembe vett társadalmi változásokra majd a magyar jogalkotónak is előbb vagy utóbb reagálnia kell.

¹⁹ 2013. évi CCXXXVIII. törvény 9. § (1) bekezdés.

Irodalomjegyzék

- Ádány, V. T. (2023). Az emberi méltóság szerepe a kortárs nemzetközi jogban. *Iustum Aequum Salutare*, XIX(4), 119–135.
- Bedford, D. (2019). Key cases on human dignity under Article 3 of the ECHR. *European human rights law review*, 2, 185–194
- Dupre, C. (2013). 'Human Dignity in Europe: A Foundational Constitutional Principle'. *European Public Law*, 19(2), 319–340.
- EJEB (1999). Rekvényi kontra Magyarország ügy, 25390/94 sz. kérelem.
- EJEB (2002). Pretty kontra Egyesült Királyság, 2346/02. sz. ügy, ECHR 2002-III.
- EJEB (2024a). Karsai Dániel kontra Magyarország ügy, 32312/23. sz. kérelem
- EJEB (2024b). Guide on Article 3 of the European Convention on Human Rights. Prohibition of torture. Forrás: [https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_eng#:~:text=Article%20of%20the%20Convention%20enshrines%20one%20of%20the%20most,for%20human%20dignity%20\(Bouyid%20v%202025.május.24.\)](https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_eng#:~:text=Article%20of%20the%20Convention%20enshrines%20one%20of%20the%20most,for%20human%20dignity%20(Bouyid%20v%202025.május.24.))
- Emberi Jogok Európai Egyezménye. 1950. [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms], CETS No.: 005, kihirdető jogszabály: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
- Filó, M., Buzás, P. (2016). Életvégi döntések és a margin of appreciation az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Állam- és jogtudomány*, LVII(4), 19–39.
- Haász, V., Szappanyos, M. (2022). Derogations from the ICCPR and Guide to the Duty of Notification: Apropos the COVID-19 Pandemic. *Austrian Review of International and European Law Online*, 25(1), 37–64. Doi: 10.1163/15736512-02501002
- Karsai, D. (2024). Facebook poszt. 2024. június 28. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1004136025047367&id=100063529360315&ref=embed_post (2025. május 24.)
- Lenaerts, K. (2019). Limits on Limitations: The Essence of Fundamental Rights in the EU. *German Law Journal*, 20, 779–793. Doi:10.1017/glj.2019.62
- McBride, J. (2021). The Doctrines And Methodology Of Interpretation Of The European Convention On Human Rights By The European Court Of Human Rights. *Council of Europe* <https://rm.coe.int/echr-eng-the-doctrines-and-methodology-of-interpretation-of-the-europe/1680a20aee> (2024. október 24.)
- O'Mahony, C. (2012). There is no such thing as a right to dignity. *ICON*, 1–24. Doi: 10.1093/icon/mos010
- Vadál, I., Szappanyos, M. (2024). Alkotmányossági dilemmák az eutanázia szabályozása kapcsán. *Pólusok*, 5(1), 2–24. Doi: 10.15170/PSK.2024.05.01.01
- Wicks, E. (2012). The Meaning of 'Life': Dignity and the Right to Life in International Human Rights Treaties. *Human Rights Law Review*, 12:2, 199–219. Doi:10.1093/hrlr/ngs002
- Zakariás, K. (2018a). Emberi méltósághoz való jog. In: Lamm Vanda (szerk): *Emberi Jogi Enciklopédia*. Budapest: HVG-Orac, 203–209.
- Zakariás, K. (2018b). Élethez való jog. In: Lamm Vanda (szerk): *Emberi Jogi Enciklopédia*. Budapest: HVG-Orac, 279–285.

IS GOOD ENOUGH ENOUGH? In Memoriam Dániel Karsai**Abstract**

The authors of this article published another paper on the Hungarian regulation of euthanasia, when Dániel Karsai was still alive, before the European Court of Human Rights delivered a judgement in his case. That paper sought to explore the shortcomings of the Hungarian regulation of euthanasia, more specifically the contradictions and constitutional dilemmas between the Fundamental Law and Hungarian legislation. After the publication of the article, the European Court of Human Rights delivered its judgment in the case of Dániel Karsai v. Hungary, which, in addition to a general presentation of the judgment, also provides an opportunity for the authors to examine their earlier findings in a broader context. The purpose of the analysis is twofold. On the one hand, it is worth seeing whether the contradictions and constitutional dilemmas of Hungarian law reach the Court, and whether it took them into account in its decision. On the other hand, it is also important to examine the arguments on the basis of which the Court has ruled that Hungary has not violated the European Convention on Human Rights. The present article also responds to one of Dániel Karsai's last requests: to put this terrible situation at the service of science.

Keywords: euthanasia, European Court on Human Rights, Dániel Karsai, Right to self-determination, margin of appreciation